

MORGENDIENST

zondag 9 mei 2021, 6^e zondag van Pasen ('Rogate')

Online kerkdienst¹

Grote Kerk, Wildervank

voorganger: ds. Marien Grashoff

Welkom

DIENST VAN VOORBEREIDING

Aanvangslied : *Psalm* 119: 6, 7

Moment van stilte

Groet

Kindermoment

Gebed voor de wereld

Woord van bemoediging²

Ik zag de boekrol van de geschiedenis,
verzegeld met zeven zegels –
maar wie is waardig die te openen?
WIE DURVEN WORDEN ALS HET LAM
ZIJN WAARDIG.

En ik zag aan de hemel een vrouw,
met de zon en de maan en de sterren –
maar op de aarde raasde de grote draak,
de aloude slang.
WIE DAN EEN NIEUW LIED KUNNEN ZINGEN
WORDEN BEWAARD.

En ik zag de ondergang van Babylon –
waarmee alle tranen worden gewist
en de wereld voor altijd ten goede wordt gekeerd.
WIE LEVEN UIT DE GEEST
HEBBEN GODS RIJK AL GEVONDEN..

Glorialied : *Lied* 867

DIENST VAN HET WOORD

Gebed van de zondag

¹ Via Kerkomroep: <https://www.kerkomroep.nl/#/kerken/10592>

Via YouTube: <https://bit.ly/WildervankPKN> of

https://www.youtube.com/channel/UCPYKE_c3b83n1CFKUZR4PXw

² Woorden ontleend aan Openbaringen, naar een idee voor de vijftig dagen van de Paastijd in Jan de Jongh, *De honderd dagen rond Pasen* (Zoetermeer: Meinema, 1997, 2^e dr.) pag. 129v.

Lezing uit het Oude Testament : Genesis 17,1-22³

Muziek : 'Zij is een vrouw van naam in Israël' (*Lied 164*)⁴

Lezing uit het Nieuwe Testament : Markus 1,35-39⁵

Acclamatie

Voor uw Woord in de Schriften,
voor uw Woord in ons midden,
voor uw Woord in ons hart,
DANKEN WIJ U, O GOD.

Muziek : 'Iedereen zoekt u, jong of oud' (*Lied 837: 1, 3, 4*)⁶

Preek

Vanmorgen zijn we aangeland bij waarschijnlijk het meest heikele punt in de Abraham-verhalen: de landbelofte. God belooft aan Abraham dat hij *heel het land Kanaän* zal geven aan zijn nageslacht *als eeuwig bezit*.

Tot 1948 maakten erg weinig mensen zich daar druk om. De kruisvaarders die in 1099 Jeruzalem veroverden hadden er gewoon lak aan, want ze moordden de hele stadsbevolking uit, waarvan de helft Joods was. Maar na de stichting van de staat Israël in 1948, en vooral na de Zesdaagse Oorlog in 1967, werd iedereen ineens wakker, klaarwakker.

Een deel van de Joden, en ook een deel van de christenen, namen Gods belofte ineens letterlijk. Het *eeuwig bezit* uit het bijbelverhaal werd ineens een eigendomsakte voor onze tijd.

Ik moet dat toch benoemen voor wat het in feite is: fundamentalisme. Namelijk het letterlijk nemen van een heilige tekst zonder ook maar enig oog te hebben voor de context in de bijbel, de context van drie millennia geleden, of de politieke en sociale context in het Midden-Oosten van vandaag. Wat God belooft aan Abraham kan nooit een rechtvaardiging zijn voor landjepik of onteigening in het heden.

Maar op het huidige Israël kom aan het slot van deze preek nog terug. (En die zal langer zijn dan u van mij gewend bent.) Eerst het verhaal zelf maar eens goed bekijken.

-

⁷Dit verhaal is een keerpunt in Abrahams levensreis. Voor de vierde keer doet God hem de belofte van nageslacht en een eigen land. Meer dan dat: hij krijgt een nieuwe naam, Abraham in plaats van Abram.

Namen in de bijbel hebben vaak een betekenis. Abram – in het Hebreeuws *av ram* – betekent 'machtige vorst'. Daarin ligt de nadruk toch op Abram zelf. Hij kan voor zichzelf opkomen en de verhalen laten dat ook zien. Zijn nieuwe naam heeft maar één letter extra, de 'h', een letter zonder klank, niet meer dan een ademtocht. Maar Abraham betekent 'vader van vele volken' –

³ [Herziene Statenvertaling](#) (2010) – iets bewerkt.

⁴ [Orgelspel](#) vanuit de Abdijkerk in Loosduinen.

⁵ [Naardense bijbel](#) (2014) – iets bewerkt.

⁶ Zie [YouTube](#).

⁷ Opnieuw met veel dank aan Jonathan Sacks, *Genesis, boek van het begin* (Middelburg: Skandalon, 2020) pag. 81-86 en 105-107.

in het Hebreeuws *av hamon gojim*, daar komt die extra 'h' vandaan. Die naam keert het perspectief ineens om. Het gaat niet om Abraham zelf, maar om die *vele volken*.

Ook de naam van Saraï – *mijn vorstin* – krijgt die letter 'h' erbij en dan heet zij Sarah – *vorstin*. Dat lijkt weer een kleine verandering, maar net als bij Abraham keert hier het perspectief om. Ze is niet langer Abrahams 'eigen prinses', ze wordt moeder voor de volken. Want zij zal een zoon krijgen, een zoon op wie Gods verbond zal overgaan. Uit dat onwaarschijnlijke kind, die eenling, zal nageslacht voortkomen dat de aarde zal vervullen.

Het is opvallend dat die belofte van een eigen land, die we hier voor de vierde keer horen, iedere keer iets kleiner lijkt te worden. Hiervoor hoorden we nog dat dat land zich uit zou strekken *van de rivier van Egypte tot de grote rivier, de rivier de Eufraat*, kortom: zowat het hele Midden-Oosten.⁸ Nu is het alleen het land Kanaän, waar Abraham bovendien *als vreemdeling* verblijft, zegt God. En later, wanneer Jakob bij Bethel zijn droom heeft, wordt het nog kleiner: niet meer dan *de grond waarop je nu slaapt*, ofwel 1 m².⁹

Wie van zulke wisselende beloften een juridische eigendomsakte wil maken die vandaag zo uit de kast getrokken kan worden, begrijpt niet wat er staat. En toch staat daar onwrikbaar een belofte van God: Abrahams nageslacht zal leven in Gods verbond en in een eigen land, namelijk Kanaän. Viermaal herhaald.

Twee dingen wil ik hier uitlichten: over hoe groot Abrahams nageslacht zal zijn en over het uitblijven van de belofte.

-

Eerder in het verhaal belooft God dat Abraham een zoon zal hebben van Sarah en dat daaruit een nageslacht zal groeien *als het stof der aarde, ...als het zand aan de oever van de zee en als de sterren aan de hemel*.¹⁰ Zo staat het er: *...àls het stof ...àls het zand ...àls de sterren*. Wij lezen dat doorgaans zo: *...zovéél als het stof ...het zand ...de sterren*. En dan bedoelen we: ontelbaar veel.

Als er in de geschiedenis van het Joodse volk één ding duidelijk is, is het dit: nooit en nergens is het werkelijk zo talrijk geweest. Vandaag wordt hun aantal wereldwijd geschat op iets van 12 miljoen, waarvan ongeveer de helft in Israël. Dat is niets op een wereldbevolking van 7 miljard mensen. Houdt God zich dan niet aan zijn belofte?

Misschien moeten we die belofte anders lezen. Het gaat er niet om dat het er zo ontzettend veel zijn dat niemand ze kan tellen. Het gaat er eerder om dat je dat tellen gewoon niet moet doen. Wat is de zin van het tellen van zandkorrels? Wie kan enig begrip hebben van de omvang van het heelal?

Dat Abrahams kinderen zullen zijn *als stof, zand of sterren*, betekent, dat ze niet passen in onze hokjes waarin we alles netjes geteld neer willen leggen. En niet in onze wereld waarin de

⁸ [Genesis 15,18](#).

⁹ [Genesis 28,13](#).

¹⁰ [Genesis 13,16](#), [22,17](#) resp. [15,5](#).

macht van het getal boven alles wordt geplaatst. Stof en zand glipt je altijd door de vingers en sterren krijg je helemaal nooit in handen. Maar het is overal, het is er altijd en zonder stof, zand of sterren zou de wereld niet kunnen bestaan. Zó zal Abrahams nageslacht zijn. Ik denk dat we het op die manier mogen lezen.

In de bijbel gaat het nooit over de grote aantallen, het zijn nooit de sterksten, rijksten of aanzienlijksten die Gods belofte uitdragen of in praktijk brengen. Juist in het kleine, feilbare of gebroekene ziet God zijn kansen. En daarom wordt een hoogbejaard echtpaar nog vader en moeder, dat wil zeggen: *vader van vele volken en vorstin voor allen*.

Bij God draait het nooit om het vanzelfsprekende. Integendeel. Israël werd in slavernij geboren, opdat ze zouden weten wat ware vrijheid is. Het Joodse volk was altijd klein en vaak bedreigd, opdat het zou weten dat kracht niet ligt in aantallen. *Kracht ligt in het geloof waaruit moed en volharding worden geboren*.

-

Maar die belofte: komt die ooit uit? Heel zijn leven, honderd jaren lang vanaf zijn uittocht uit Charan, moet Abraham erop wachten. In dat alles blijft hij erin geloven. Helemaal aan het eind bezit hij van dat beloofde land alleen het veld en de grot van Machpela, bij Hebron.¹¹ Daar heeft hij Sarah begraven en daar begraven zijn zonen Izaak en Ismaël ook hem.¹²

Het gaat om geloof, om het nooit opgeven van de belofte. Daarom zijn kinderen van het allergrootste belang: zij gaan verder waar wij niet meer kunnen. Zij komen een stap dichterbij de belofte dan wij. Als stof dat alle hoekjes weet te vinden, als zand dat steden kan bedekken, als sterren die in alle eeuwigheid schitteren. Het beloofde land en kinderen horen bij elkaar. Wij zullen dat land niet bereiken, maar onze kinderen, kleinkinderen, achterkleinkinderen? Misschien – als ook zij er maar in durven geloven.

De belofte van God blijft staan. Gods beloften zijn anders dan wat wij in verkiezingstijd over ons heen krijgen. Dan regent het beloften, maar de helft is een week later alweer vergeten. Gods beloften staan, maar ze worden ook niet meteen in de volgende zittingsperiode gerealiseerd. Gods beloften gaan door van geslacht op geslacht. En iedere generatie moet daar op eigen wijze mee en uit leven.

Rabbijn Sacks zegt het zo:¹³

“Het bijbelse verhaal vindt plaats op het speelveld van de tijd. Geloof is het vermogen om te leven met uitstel zonder het vertrouwen in de belofte te verliezen; om teleurstelling te ondergaan zonder de hoop kwijt te raken; om te weten dat het een lange weg is van ideaal naar werkelijkheid maar toch besluiten op weg te gaan. Dat was het geloof van Abraham en Sara, en dat van Mozes en de profeten en van degenen die na hen kwamen.”

¹¹ Zie het verhaal in [Genesis 23](#). Alleen daar is sprake van werkelijk eigendom. Vers 16-18 bevatten oosterse juridische taal: koper, verkoper en getuigen zitten ‘in de poort’ (daar deed men zaken), de prijs en het gekochte word en nauwkeurig beschreven.

¹² [Genesis 25,7-10](#).

¹³ Jonathan Sacks, *Genesis, boek van het begin* (Middelburg: Skandalon, 2020) pag. 86.

En dat is het geloof dat ons, gelovigen uit de volken, als voorbeeld wordt gesteld in de brief aan de Hebreëën.¹⁴ Met het koninkrijk van God, dat Jezus ons verkondigt, is het niet anders. Het gaat er vóór alles om dat wij erin blijven geloven. Alleen dan komt het een stapje dichterbij.

-

Zoals Abraham rondtrekt in Kanaän, zo trekt Jezus rond in Galilea. 's Morgens vroeg, nog voor zonsopgang, gaat hij bidden in de woestijn. Het staat er met enige nadruk: *dáár heeft hij gebeden*. Jezus zegt de gebeden zoals zijn Joodse traditie hem dat leerde en dit is het ochtendgebed.

Van Abraham lezen we:¹⁵

*In de ochtend recht Abraham zijn schouders,
naar de plaats toe
waar hij zich heeft opgesteld
bij het aanschijn van de ENE.*

Door Abrahams gebed werden toen Lot en diens twee dochters gered. Daarom hebben de rabbijnen later hieruit het gebod afgeleid om bij het aanbreken van de dag te bidden.¹⁶ En Jezus doet dat al.

Maar na het ochtendgebed volgt de dagelijkse taak. Hij predikt, dat wil zeggen: hij legt de Wet en de Profeten uit, hij zingt en bidt de psalmen. En door dat te doen verdrijft hij demonen. Zo wordt Jezus direct vanuit zijn ochtendgebed een zegen voor de mensen op zijn dagelijkse weg. En daarmee draagt hij de traditie die begint bij Abraham weer verder.

Natuurlijk volgt er nog veel meer in het Evangelie, maar hier begint het: gebed, rondtrekken, prediken, helen.

-

Nog weer terug naar die landbelofte: wat heeft die vandaag te maken met de Joodse staat Israël?

Het is niet zo dat de bijbelse belofte op bovenaardse wijze is ingelost. De staat Israël is ontstaan in een machtsvacuüm na het vertrek van de Britten en gewoon omdat de zaken liepen zoals ze liepen. De Joden grepen hun kans, er is naar beide kanten toe hard en soms wreed gevochten, maar in 1948 was de staat een feit. En het internationale recht heeft die staat erkend. Dat is een eenvoudig feit en alle discussie achteraf of dat nu wel of niet had mogen gebeuren, is niet meer dan mosterd na de maaltijd.

¹⁴ [Hebreëën 11](#).

¹⁵ Zie [Genesis 17,27-29](#).

¹⁶ Het middaggebed baseren de rabbijnen op Isaaks *mijmeren in het veld* ([Genesis 24,63](#)) en het avondgebed op Jakobs aankomst bij Bethel ([Genesis 28,11](#) – daarbij hoort een wat ingewikkelde argumentatie aan de hand van een Hebreeuwse werkwoordstam). Dit is de ene traditie, die de dagelijkse gebeden als een persoonlijk gesprek met God koppelt aan de aartsvaders. Daarnaast is er de andere traditie die zegt dat de dagelijkse gebeden de vroegere offers in de tempel vervangen. Dat zijn de formele gebeden die een doorgaande liturgie vormen.

Datzelfde internationale recht heeft iets te zeggen over het bezetten van Palestijnse gebieden of het annexeren van de Golanhoogte. Maar dat staat los van het bestaan van de staat Israël.

De bijbel mag niet worden misbruikt voor juridische aanspraken in het nu.¹⁷ Zoals Abraham uitvoerig onderhandelde met de Hithieten over het stukje grond waar hij Sarah kon begraven, zo moeten ook vandaag de zaken worden onderhandeld en samen afgesproken.

Dat 1948, ondanks alle politieke en militaire feiten, ook niets minder was dan een Godswonder, lijkt mij net zo overduidelijk. Maar het is een wonder als het stof der aarde, het zand bij de zee of de sterren aan de hemel. Je krijgt het niet in je vingers en je moet je neiging om te tellen en te meten even opschorten. Dat de Joden voor het eerst in twee millennia een eigen land kregen, toont, met alle blutsen erbij, een Godswonder. De geschiedenis toont haar feiten, maar de theologie haar geloof. Die moet je niet tegen elkaar uitspelen of wegstrepen.

Ik vind het daarom een theologische misser om de landbelofte veilig in het verleden op te bergen. Dat doen ook vandaag nog theologen wanneer ze zeggen dat die landbelofte hoorde bij een stammenmaatschappij.¹⁸ Een maatschappij vooral die door de komst van Christus overbodig geworden is. Die belofte aan Abraham was exclusief, alleen voor Israël, zeggen zij, maar de belofte van Christus is universeel, voor heel de wereld.

Dat is theologisch zeer gevaarlijk en historisch gewoon onzin. Theologisch laat je zo de eeuwige belofte van God aan Abraham gewoon ophouden. Dan is Israël – ofwel: het Joodse volk – ook overbodig. Dat was de theologie die de nazi's prima konden gebruiken.

En historisch is het onzin, omdat je die zogenaamde stammensamenleving nergens hard kunt maken. Bovendien was er tussen de tijd voor en na de verwoesting van Jeruzalem veel meer continuïteit dan we vroeger dachten.¹⁹

Wat God belooft aan Abraham is niet exclusief. In Abraham worden *alle volken* gezegend. De grenzen van het beloofde land blijken te kunnen worden opgerekt tot de hele beschaafde wereld van toen, maar ook ingekrompen tot de slaapplek van Jakob bij Bethel.

Het beloofde land is geen bezit van Israël. Het land is altijd van God, maar de mensen, en dan in de eerste plaats de kinderen van Abraham, moeten het land tot een beloofd land máken. Wonen in het land is in de eerste plaats een gebod, een verantwoordelijkheid. Dat snijdt in eigen vlees. Letterlijk, want ze moeten allemaal besneden worden. Zelfs de vreemdelingen die

¹⁷ Je zou een dispuut kunnen opzetten over het veld van Machpela en het graf van Abraham en Sarah, omdat die specifiek genoemd worden in de bijbel. Maar dan nog moeten we niet vergeten dat zowel Isaak als Ismaël, de stamvader van de Arabieren, hun vader daar begroeven. Het zou dus het beste een heilige plaats kunnen zijn voor zowel Joden als moslims. Maar in de praktijk ligt het helaas een stuk ingewikkelder (en bloediger) met deze [Grot van de Patriarchen in Hebron](#).

¹⁸ Recent in Nederland door een groep theologen die zich '[liberaal christen](#)' noemen. Maar evengoed door Palestijnse bevrijdingstheologen als [Naim Ateek](#). Het Oude Testament is 'particularistisch', maar het Nieuwe Testament, dat daarvoor in de plaats komt, is 'universalistisch'. Dat is dus gewoon anti-judaïsme en de kerk zou daar eindelijk eens afscheid van genomen moeten hebben.

¹⁹ Lees Jona Lendering, [Israël verdeeld](#). De Joodse wereld aan het begin van onze jaartelling (Amsterdam: Athenaeum, Polak & Van Gennep, 2015).

in dat beloofde land wonen worden hierbij inbegrepen. Dus: hoezo zou de landbelofte exclusief zijn?

De staat Israël is een gegeven en daar moet niet aan getornd worden. Het onrecht dat Palestijnen wordt aangedaan moet worden benoemd en dat zal men daar zelf moeten oplossen. Maar dan wel graag eerlijk benoemen, want dat onrecht komt zowel van Israëliëse kant, als van Arabische landen, als van de eigen Palestijnse organisaties als Fatah en Hamas. Ook de voortdurende bedreiging van Joden is deel van het probleem. En de laatste jaren ook de terreur die kleine groepen extremistische Joden uitoefenen op zowel moslims als christenen. Het is een kluwen waarvan wij niet maar de illusie moeten hebben die vanuit onze veilige Nederlandse stoel te kunnen ontwarren.

Waar zit daarin dan nog die zegen van Abraham? Dat zie ik daar waar mensen elkaar ontmoeten dwars door grenzen heen. In de Hand In Hand-scholen, waar Joodse en Arabische kinderen samen opgroeien en elkaars taal leren. In de Parents' Circle waar Israëliëse en Palestijnse ouders elkaar ontmoeten en ondersteunen omdat ze beiden kinderen verloren hebben aan het conflict. Of bij Musalaha, de jeugdorganisatie van een Palestijnse christen die jongeren samen laat werken aan verzoening.²⁰

Het is klein, maar we hebben net geleerd dat Gods belofte niet afhangt van getallen, van kracht of van overwinningen. Dat verdient onze volle steun, omdat we daar zelf in ons geloof worden opgebouwd. Wij hoeven de taak niet af te maken, maar we moeten wel ons stukje bijdragen. Tot heil van alle volken.

Amen.

Meditatief orgelspel

DIENST VAN HET ANTWOORD

Gebeden

Onze Vader

Bij de collecte

Slotlied : *Psalm 66*: 1, 3

Zegen

Na de zegen : *Lied 708*: 1, 6

²⁰ [Hand In Hand schools](#). [The Parents' Circle](#). [Musalaha](#).